

הצעת החוק לתיקון האחריות הפלילית של תאגידים
עו"ד יניב אהרונוביץ'

התאגיד כעבריין

(Shutterstock: rtw)

משרד המשפטים פרסם שבוע שעבר תזכיר חוק, המציע תיקון משמעותי בנושא האחריות הפלילית של תאגידים. לפי התזכיר, תאגיד יצטרך למנוע את ביצוען של עבירות שחיתות, הלבנת הון, ניירות ערך והגבלים עסקיים, וכן עבירות המצויות בתחום פעילותו וניהול עסקיו של התאגיד. הצעת התיקון מעלה כמה שאלות חשובות לגבי התנהלותם של תאגידים.

באילו מקרים ראוי להטיל אחריות פלילית על תאגיד עקב מעשה של מנהל או עובד? עד כמה חייב התאגיד לפקח על ביצוע עבירות בתחום פעילותו במטרה למנוע אותן? האם בעת מינוי בין תאגידים "נגררות" העבירות הפליליות של תאגיד מתמזג, והפכיות להיות עבירות של התאגיד הממוזג? מה ששורר את המיוזג, גם אם התאגיד הקולט לא היה מודע להן?

בשאלות אלה (ואחרות) נמסה תזכיר החוק שפרסם משרד המשפטים לעשות קצת סדר. בעניין הטלת אחריות פלילית על תאגיד עקב מעשה של אדם הפועל מטעמו, מציע התזכיר להגדיר באופן תחום מה הם הגופים בתוך התאגיד שמשוייחם ומחיליהם הפליליים ייחשבו למעשיו ולמחלוליו של התאגיד עצמו, ויחייבו אותו באחריות פלילית.

באופן כללי, ייחוס האחריות הפלילית לתאגיד נגזר משני מבחנים בסיסיים המוכרים בפסיקה ואומצו בתזכיר: המבחן הראשון הוא מבחן ההיררכי, הבוחן את מעמדו של האדם בתאגיד ואת מקור סמכותו לפעול בשם התאגיד. מבחן דירקטור של תאגיד הם בבחינת "ידיו הארוכות" של התאגיד, ולכן מעשה שלהם שנעשה בקשר עם מילוי תפקידם (להבדיל ממעשה שעש כנאשם פרטיים) צריך להיחשב למעשה של התאגיד.

אלם ישנם גורמים נוספים בתאגיד, שלא בהכרח נמנים עם ההיררכיה הבכירה בו, אשר ראוי שבסמכות מסוימת מעשהם ייחשבו למעשי התאגיד. כדי לזהות אותם, נקבע מבחן נוסף, פונקציונאלי, שמבקש לבדוק אם מהות התפקיד שממלא האדם/העובד בתאגיד היא כזו שנוכח לראות בביצועו כפעולה מטעם התאגיד עצמו. התזכיר מגדיר תפקידים אלו ככאלה שמיללים "סמכות ניהולית", גם אם זו אינה נכללת בהגדרת התפקיד (אם כי על-פי המוצע בתזכיר יש להבטיח בחשבונו, בין יתר נסיבות ביצוע העבירה, את זיהוף הסמכות האחריות שהקנה התאגיד לאדם). כאופן כללי ניתן לומר, כי ההגדרה המוצעת בתזכיר אף מצומצמת במעט מההגדרה הקיימת כיום בחוק העונשין בעניין זה.

בצד ייחוס האחריות לתאגיד, מוצע בתזכיר לקבוע הגנה לתאגיד כאשר מבצע העבירה לא התכוון להיטיב עם התאגיד, וכשהמעשה שביצע האדם לא היה, לפי מיבו, מעשה המיטיב עם התאגיד. כאשר פעולה לא נועדה להיטיב עם התאגיד, או אף נועדה להרע עמו, ראוי לא לראותה כפעולה מטעם התאגיד, ולא לייחס לתאגיד את האחריות

מי שאינם עובדיו (ספקי שירותים): וההגנה המוצעת תחול רק אם התאגיד יוכיח כי נקט את כל האמצעים הסבירים למילוי חובותיו. לפי דברי החסר לתזכיר, הצורך בקביעת חובת פיקוח של תאגיד למניעת עבירות על-ידו גורמים הקשורים אליו, התעורר כעקבות ביקורת של ארגון OECD על ישראל בנושא המאבק בשוחד עובדי ציבור.

אם כן, ייתכן שנכון יותר לצמצם את תחולת חובת הפיקוח ואת העבירה שבצורה לעבירות ממספרות השוחד, או לעבירות אחרות בתחומי פעילות ספציפיים של תאגיד ולמשל, בתחומי ניירות ערך, הגבלים עסקיים וכד'. נקודה נוספת שעשויה ליצור קשיים כהגנה וכיישום של ההגנה היא - שאף הפיפה בין אחריות התאגיד לביצוע עבירות עליידי מנהליו ועובדיו, שהם בעלי סמכות ניהולית, כאשר מטרת העבירה הייתה להיטיב עם התאגיד או שטענם טיבה היא מיטיבה עימו, לבין חובת הפיקוח המוטלת על כל העבירות המצויות בתחום פעילות התאגיד - בלי קשר לשאלה מי ביצע אותן בפועל ולאילו מטרה, סמכות הפיקוח היא אפוא רחבה הרבה יותר.

נושא שלישי שעיימו מתמודד התזכיר הוא העברת אחריות פלילית בעת מיזוג. לפי חוק התברות, בעת מיזוג, כל חובות וחובות התאגידים המתמזגים הופכים לחובות ולחובות התאגיד הממוזג, שחופף להיות צד בכל הליך משפטי שבו היה קשור התאגיד המתמזג. התזכיר מבקש להרד נקודה זו ולקבוע במפורש כי תאגיד ממוזג יהיה אחראי לעבירות פליליות של תאגיד שמוזג לתוכו. הרבר נועד למנוע מצבים שבהם, כאמצעות ביצוע מיזוג, תאגיד יוכל להתנער מאחריותו הפלילית שקיטה למיזוג.

אפשרות אחר שמועילה בתזכיר, לא ממש סבירה, היא לקבוע כי עצם המיזוג גורד את האחריות הפלילית, בלי שתתאפשר העלאת כל טענת הגנה בעניין. אפשרות נוספת, שמוצעת, סבירה בהרבה, היא לקבוע, כי לצד גרירת האחריות הפלילית, יוכל התאגיד הממוזג להתגונן ולהיחלץ מאחריות פלילית אם יוכיח כי לא ירע ולא היה עליו לדעת על העובדות המקימות את העבירה הנגררת. הגנה זו מעלה שאלות אחרות, לגבי אופן הוכחת הרייזע. מעבר לבדיקה במקורות סידע גלויים, וכן ביצוע בדיקת נאותות של תאגיד היעד במיזוג (לרבות קבלת חוות דעת משפטיות מקיפות), קשה לראות אילו אמצעים נוספים יכול לנקוט תאגיד כדי לוודא שהתאגיד שעיימו הוא מתמזג לא נושא בתחום פלילית.

דבר אחר בסוג התוצעות המועלות בתזכיר, ככל שיתקבל, יחייבו את התאגידים לפעול להסמכת תוכניות אכיפה מפורטות, ביצוע בדיקות נאותות יסודיות, קבלת חוות דעת משפטיות מקיפות, גייסוח הסכמי מיזוג במטרה למדוד את חשיפת התאגיד לאחריות פלילית. ●

באילו מקרים ראוי להטיל אחריות פלילית על תאגיד עקב מעשה של מנהל או עובד? עד כמה חייב תאגיד לפקח על ביצוע עבירות בתחום פעילותו במטרה למנוע אותן? האם בעת מיזוג בין תאגידים "נגררות" העבירות הפליליות של תאגיד מתמזג, והופכות להיות עבירות של התאגיד הממוזג (זה ששורר את המיזוג), גם אם התאגיד הקולט לא היה מודע להן?

הכותב שותף במחלקת תאגידים, מיזוגים ורכישות במשרד שוהיד תזמור

לה. מבחן זה אינו מבחן תוצאתי (אם אכן התאגיד נפגע), אלא מתייחס או למטרת מבצע העבירה (להיטיב/להרע עם התאגיד) או לטיבו של המעשה (שיש בו כדי להיטיב/להרע עם התאגיד). גישה זו מתוזה בצמצום מסוים של הפרשנות שנתנו בתדריהמשפט עד כה, אשר ביכרו מבחן תוצאתי, כלומר, בחנו אם הפעולה פגעה בתאגיד בפועל.

קשיים רבים לתאגידים
לצד הגישה המצמצמת, יחסית, שנוקט התזכיר בשאלת אחריות התאגיד למעשי מנהליו ועובדיו, בחלקו השני של התזכיר מוצע לחוקק עבירה פלילית חדשה לחלוטין, שלפיה תאגיד שלא יפקח ולא ינקוט את כל האמצעים הסבירים למניעת ביצוע עבירות המצויות בתחום פעילותו יחויב בפלילים ביצוע עבירה עליידי גורם הקשור לתאגיד ועובר, נושא משרה, ספקי שירותים לתאגיד, יתוה חוקה כי התאגיד הפר את חובת הפיקוח, אלא אם הוכיח כי נקט את כל האמצעים הסבירים כדי למלא את חובתו.

חובת הפיקוח החדשה העבירה הפלילית שבצורה, שאותם מבקש משרד המשפטים לחוקק, הן רחבות מאוד ועלולות לעורר קשיים רבים לתאגידים. עבירות היעדר הפיקוח תתגש בין אם נעברה עבירה בפועל ובין אם לאו: התאגיד יהיה חייב לפקח גם על